

Algemene ledenvergadering VHV bijeen in Amsterdam

Geen praatjes- maar meubelmakers

De tweejaarlijkse algemene ledenvergadering van de vakbondshistorische Vereniging op 13 april in Amsterdam verliep snel – en dat niet alleen gemeten naar vakbondsmaatstaven. De bijeenkomst in de bondsraadzaal van het vakbondsmuseum werd voor een groot deel in beslag genomen door een voordracht van Harry Peer over zijn zojuist gepubliceerde boek over de geschiedenis van de vakbeweging in de meubel- en houtsector. VHV-voorzitter Jaap van der Linden had in zijn openingspraatje wel een verklaring voor het korte huishoudelijke gedeelte; „Het gaat goed met de vereniging, dus we hebben niet veel te discussiëren en te mopperen.”

In dit nummer o.a.

pag 1,2,3
Ledenvergadering april 2002

pag 3
Dwarssligger

pag 4,5
Tastbaar verleden

pag 6,7
Enka en internet

pag 8
Tesamen solidair

pag 9
Een rijke geschiedenis van kleine bonden

pag 10
Literatuursignalering

pag 11
Museumnieuws

pag 12
Uit de vereniging

Vroeger was het de gewoonte van bondsbestuurders om op ledenvergaderingen zo'n beetje de hele wereld te beschouwen vanuit bondsperspectief, opende Van der Linden de bijeenkomst. De doorgewinterde vergadelaars die er dit keer eens goed voor gingen zitten, werden echter direct teleurgesteld. “Het kabinet dreigt af te treden over iets dat zeven jaar geleden gebeurde” (Srebrenica), zei de voorzitter. “Maar daar zeg ik niets over.” Verder memoreerde hij dat de bijeenkomst was georganiseerd in het voormalige onderkomen van de joodse diamantbewerkersbond. “Dat doet weer denken aan de situatie in Israël. Ook daar zeg ik niets over.” Daarna passeerde de stand van zaken in de vereniging kort de revue. Over de jaarverslagen van 2000 en 2001 waren geen opmerkingen. Momenteel is een leergang gaande in Rotterdam die door enkele tientallen personen wordt bezocht, blaast de vereniging zijn deuntje mee bij de naamgeving van nieuwe FNV-kantoren, staan

diverse publicaties op stapel, etc. Het enige punt van zorg sinds de vorige vergadering is de ontwikkeling van het aantal leden. Dat stagneerde enige tijd rond de 900, maar juist de laatste maanden hebben zich enkele tientallen nieuwe mensen gemeld. “Op 13 april 2002 om 10.10 uur was de stand van zaken 911”, liet een tevreden penningmeester weten. Ook de financiële situatie van de VHV ziet er goed uit. “We zijn bepaald niet armlastig.”

Kunstbroeders

Na een korte pauze was het woord aan Harry Peer, van wie eerder die week het boek ‘Kunstbroeders of meubelslaven’ was verschenen. Deze gezamenlijke uitgave van FNV Bouw en de Vakbondshistorische Vereniging heeft als ondertitel ‘Uit de geschiedenis van de vakbeweging in de meubel- en houtsector’. Peer schreef dus niet de geschiedenis van die branche, maar diepte uit archieven een aantal interessante zaken op, die hij in 32 hoofdstukken ►

Eregaste mevrouw Elizabeth Gonkel, al zeventig jaar vakbondslid.

Foto E.J. Weterings

beschreef. Dankzij een groot aantal illustraties telt dit fraai gebonden boek ruim 350 pagina's.

Peer haalde zijn informatie voor een groot deel uit de rijke archieven die in Amsterdam liggen opgeslagen in het IISG, het Internationaal Instituut voor Sociale geschiedenis. Daarnaast kreeg hij ook veel materiaal geleverd van particulieren, van wie een aantal in de zaal aanwezig was. Eregaste was de 89-jarige mevrouw Elizabeth Gonkel, die overigens al zeventig jaar bij een vakbond is aangesloten. Zij is een nazaat van de oprichter van lijstenfabriek Gonkel in Amsterdam, die bestond van 1884 tot 1967. Hoewel zij kleuterleidster was, werkte zij in de crisisjaren dertig van de vorige eeuw – en ook later nog –

mee in het familiebedrijf. Dankzij de medewerking van mevrouw Gonkel en andere familieleden wist Peer de historie van dit altijd betrekkelijk klein gebleven bedrijf te reconstrueren.

Naast de geschiedenis van bedrijven en plaatselijke bonden, reserveerde Peer een aantal hoofdstukken voor belangrijke, maar nu goeddeels vergeten figuren uit de beweging. Zo is een van de eerste namen die in het boek vallen die van Bernardus Heldt, die in 1871 de grote voorman was van de landelijke Meubelmakersbond. Deze vakbond maakte deel uit van het links-liberale Algemeen Nederlands Werkliedenverbond, waarvan Heldt (1841-1914) eveneens het boegbeeld was. Naast voorzitter van de eerste vakcentrale was

Heldt verder zestien jaar Tweede-Kamerlid, in welke functie hij zich inzette voor het algemeen kiesrecht en lotsverbetering van gewone mensen.

In het boek komt Heldt naar voren als een vooraanstaande figuur, die echter al snel werd vergeten. Illustratief daarvoor is een foto van het eenvoudige monument op zijn graf op de begraafplaats Moscowa in Arnhem, dat al lang geleden is geruimd. 'Den arbeider was zijn leven gewijd tot opbeuring en verzet. Apostel van het algemeen kiesrecht', zo luidde de tekst op de steen. "Heldt was geen socialist, maar een sociaal-liberaal", verklaarde Peer. "Misschien is hij daardoor wat weggedrukt in de marge van de geschiedenis."

Over de titel van zijn boek verklaarde de auteur dat 'kunstbroeders' tot aan het einde van de negentiende eeuw de aanspreektitel was voor meubelmakers onderling. 'Meubelslaven' werden zij langzamerhand vanaf het midden van de negentiende eeuw, toen het ambacht werd uitgehold door de industrialisatie. Steeds verdergaande arbeidsverdeling plaatste de arbeiders in een afhankelijker positie ten opzichte van hun patroons, die ze steeds vaker stukloon betaalden.

Ook stakingen komen in verschillende hoofdstukken aan de orde. Peer deed bij zijn onderzoek daarnaar een opmerkelijke ontdekking. "Het eerste jaarverslag uit 1920-21 van de katholieke vakvereniging Sint Anthonius van Padua staat bol van de stakingen. Daarmee is de mythe doorgeprikt dat katholieke arbeiders niet staakten." Nu lijkt dat een wat boude bewering naar aanleiding van slechts een verslag, maar Peer zei in zijn boek meerdere voorbeelden te noemen die zijn conclusie ondersteunen.

Vóór de Tweede Wereldoorlog constateerde hij "bijna 200 stakingen". "Daarna zie je, geheel in de tijdgeest, dat er tientallen jaren niet werd gestaakt en dat werkgevers en werknemers vooral overleggen."

Hoewel hij in zijn boek onderwerpen uit de periode van 1871 tot 1971 beschrijft, moest Peer voor de eerste naoorlogse staking even uit dat kader stappen. Pas in 1978 werd door het NVV en de RK-bond voor het eerst het werk weer neergelegd. Hoewel de schrijver niet pretendeert de complete geschiedenis van de vakbeweging in de meubel- en houtsector te behandelen, waagt Peer zich toch wel aan een algemene conclusie: "De arbeidsomstandigheden in de sector zijn, zeker na de Tweede Wereldoorlog, sterk verbeterd." Naast die conclusie, deed hij ook nog een ►

MEUBELMAKERS IN DE POLITIEK

Bernardus H. Heldt was de eerste arbeider die in de Tweede Kamer kwam. Voor de Liberale Unie in 1885. Heldt begon zijn arbeidsleven als leerling-meubelmaker in 1851, tien jaar jong. In de loop der jaren verbreedde deze talentvolle ambachtsman zijn actieradius: pionier van de vakbeweging van meubelmakers, voorzitter van de eerste landelijke vakcentrale het Algemeen Nederlandsch Werklieden-Verbond, lid van de vrijdenkersvereniging De Dageraad en met Aletta Jacobs oprichter van de Neo-Malthusiaanse Bond. Een ooggetuige heeft vastgelegd hoe zich een zenuwachtige stemming van de Kamer meester maakte toen Heldt in aantocht was. Nu zou er zich dan eindelijk een echte arbeider onder hen scharen: "Overal zag men gerekte halsen, loerende ogen, houdingen die tevergeefs het ongeduld trachtten te verbergen". Bij zijn intrede weigerden de hoge heren van de rechterzijde in de Kamer hun nieuwe collega-parlementariër de hand te schudden. Heldt hield het er langer uit dan Domela Nieuwenhuis die in 1887 werd gekozen, er voor een ambtsperiode van vier jaar inzat en al net zo beroerd werd behandeld als Heldt. De neerbuigende vriendelijkheid van de andere parlementariërs negerend zette Heldt zich zestien jaar lang in de Kamer in voor lotsverbetering van de werkende stand, voor algemeen kiesrecht en voor pensioen voor de oudere arbeider.

In 1897 kreeg Heldt gezelschap van een oude kunstbroeder, en wel Pieter Nolting. Samen hadden ze "aan de bank" gestaan, en deel uitgemaakt van het bestuur van Amstels Eendracht, de landelijke Meubelmakersbond en het ANWV. Met Nolting die de Radicale Unie vertegenwoordigde, traden eveneens de eerste SDAP-ers aan in de Kamer: Troelstra en Van Kol. Nolting maakte overigens al vanaf 1891 deel uit van de gemeenteraad van Amsterdam. Onafgebroken tot zijn dood in 1923 stond deze biljartmaker (een specialisatie binnen het meubelmakervak) pal voor het gewone volk. De verschijning van de eerste arbeider in de gemeenteraad van de hoofdstad "in 1891 op het Amsterdamse Prinsenhof was niet minder dan een sensatie. Te midden der heeren met de hoge hoeden en de pelsjassen werkte deze figuur als een verfrissing en zijn hartig woord vibreerde meenig maal na in de Amsterdamsche volksbuurten", schreef Het Volk een dag na zijn overlijden op 7 juli 1923.

Nolting zette de toon voor latere vakgenoten in de hoofdstedelijke gemeenteraadspolitiek. Kees Woudenberg -de voorzitter van de Meubelmakersbond- kwam in 1923 voor de SDAP in de gemeenteraad van Amsterdam en maakte daar vele jaren deel van uit. De laatste jaren van zijn leven, van 1945 tot 1954 zat Woudenberg voor de sociaal-democraten in de Eerste Kamer. Kort vóór en vlak na de Tweede Wereldoorlog zaten zowel de voorzitter van de RK Houtbewerdersbond "Sint Antonius van Padua" Thomas de Groot als Casper Lammers (de opvolger van Woudenberg), de voorzitter van de NVV Bond van Meubelmakers, Behangers en aanverwante vakgenoten in de raad van Amsterdam.

Deze vakbondsmensen combineerden de strijd voor een directe materiële belangenbehartiging met die van maatschappijhervorming en de verheffing van de arbeidersklasse.

Harry Peer

De auteur bij een (grote) dummy van zijn boek.

Foto E.J. Weterings

oproep. "Er is nog veel onderzoek te doen, vooral op plaatselijk niveau. Veel pioniers moeten we nog aan de vergeetelheid ontrukken."

Van verleden naar heden is vaak maar een kleine stap, zo bleek toen aan het begin van de bijeenkomst mensen nietsvermoedend op hun stoel plaatsnamen om vervolgens enig geritsel onder hun billen te horen. Oorzaak daarvan was een pamflet van de Sector Meubel & Hout van FNV Bouw. In dit 'CAObulletin 2' valt te lezen dat de CAO-onderhandelingen in de Meubel-industrie stagneren. Op 26 april praten partijen verder. Op het moment

dat u dit leest is ook die bijeenkomst weer geschiedenis geworden. ◀

Eric Jan Weterings

Harry Peer. *Kunstbroeders of meubel-slaven. Uit de geschiedenis van de vakbeweging in de meubel- en houtsector. Amsterdam 2002. Prijs voor VHV-leden € 7,50 plus verzendkosten. Het boek is te bestellen bij de Vakbondshistorische Vereniging, Henri Polaklaan 9 1018 CP Amsterdam. Tel. 020-6241166. Fax 020-6237331. (Zie ook de recensie elders in dit blad).*

Tastbaar verleden

Het Nationaal Coöperatiemuseum te Schiedam.

Foto Christ Essens

Verbruiskoöperatie in heden en verleden

Verbruiskoöperaties ontstaan in de negentiende en twintigste eeuw als reactie op allerlei misbruiken waarmee arbeiders zich geconfronteerd zien. Het belangrijkste misbruik is de verplichting om in een bepaalde winkel te kopen. Dat kan het gevolg zijn van gedwongen winkelnering of van noodgedwongen op de pof kopen. Ook de warenvervalsing is een reden voor arbeiders om eigen winkels op te richten: De verbruiskoöperatie. Hoewel niet zo breed verbreid als zo'n vijftig jaar geleden zijn er in Nederland nog diverse sporen van de verbruiskoöperatie aanwezig. Niet alleen in het jubilerende museum (in Schiedam) maar ook als 57 Coöp supermarkten her en der in het land.

De oorsprong van de moderne verbruiks-

coöperatie ligt in Rochdale (bij Manchester). In 1842 besluit een groep wevers een eigen winkel op te richten om tegenwicht te kunnen bieden aan de hoge winkelprijzen en warenvervalsing. Na twee jaar sparen lukt het om voldoende begin-kapitaal bij elkaar te brengen om hun eerste winkel te kunnen openen. Ook in Nederland zijn arbeiders slachtoffer van te hoge prijzen en warenvervalsing. Na de totstandkoming van de Wet op de Coöperatieve Verenigingen worden de eerste verbruiskoöperaties opgericht. De eerste is "Eigen Hulp" in Den Haag in 1876.

De pioniers van Rochdale gaan uit van vier principes: Contante betaling, verkoop tegen marktprijzen, politieke en godsdienstige neutraliteit en uitkering aan de leden van een aandeel in de winst. Het principe van politieke en godsdienstige neutraliteit

wordt aanvankelijk ook in Nederland gevolgd. Al snel krijgen coöperaties echter ook navolgers in de diverse zuilen in Nederland. Vooral in sociaal-democratische kring worden coöperaties gezien als middel in de strijd van de arbeider voor een menswaardig bestaan. Ook in katholieke kring worden vóór de Eerste Wereldoorlog coöperaties opgericht. Behalve stoffelijke doelen (goede waren tegen goede prijzen) dienen deze ook zedelijke doelen: de strijd tegen het socialisme en opvoeding tot goede verbruiksmoraal (bijvoorbeeld niet poffen).

Winkel en Bakkerij

Kern van de coöperatie is de eigen winkel. Daarna komt al snel de discussie over een eigen bakkerij. Behalve in alle grote steden ontstaan ook coöperaties in kleinere plaatsen als Krommenie. Daar lukt het al vijf jaar na de oprichting van de "Coöperatieve Winkelvereniging Werkmanskraft" om een eigen bakkerij op te richten (1903). Van de initiatieven mislukt er ook wel eens het een en ander. De melkhandel waarmee in 1908 in Krommenie is begonnen moet in 1916 wegens wisselende omzetten en verliezen weer gestaakt worden. Belangrijk voor veel plaatselijke coöperaties is de mogelijkheid om zich aan te sluiten bij de Coöperatieve Groothandelsvereniging De Handelskamer "HAKA". Door de aansluiting in 1915 krijgt Werkmanskraft de beschikking over goedkopere artikelen van betere kwaliteit onder het eigen "HAKA"-merk. Bij de HAKA kunnen zich coöperaties van alle richtingen aansluiten. Hoewel er vanaf 1912 een RK Bond van Coöperatieve Ondernemingen is naast een sociaal-democratische en een (kleine) christelijke bond, zijn de katholieke coöperaties veelal vanaf 1915 als aangesloten bij de gezamenlijke inkooporganisatie. De activiteiten van Werkmanskraft breiden zich almaar verder uit. De vereniging opent in 1920 zowel een eigen manufacturenzaak als een schoenmakerij. In de winkel worden niet alleen kruidenierswaren maar bijvoorbeeld ook klompen en petroleum verkocht. In 1937 wordt een heuse showroom geopend met onder andere meubelverkoop en een "beddenstopinrichting". Ook elders in het land bloeien de coöperaties en zijn zij een luis in de pels van de plaatselijke middenstand, ondanks het feit dat in 1933 slechts 2 % van de detailhandelsomzet door de coöperaties wordt behaald. ▶

De coöperaties concurreren niet alleen op prijs maar ook op kwaliteit. Zo publiceert de Centrale Bond van Nederlandse Verbruikerscoöperaties in 1938 trots de resultaten van een onderzoek van de Haagse Vakschool voor Meisjes in Den Haag, Waddinxveen, Krommenie en Hilversum. Daaruit blijkt dat niet alleen prijs en kwaliteit in de coöperatieve winkels gunstiger zijn maar ook de totaalindruk van de winkels. Van de middenstandswinkels scoort 12 % slecht terwijl geen enkele coöperatieve winkel als zodanig wordt beoordeeld. Het predikaat "keurig" wordt verstrekt aan 33% van de coöperatieve winkels tegen 9% van de middenstandszaken.

Museum

Behalve het economische streven hebben de coöperaties nog andere doelen. Dat wordt duidelijk bij een bezoek aan het Nationale Coöperatie Museum in Schiedam. Van de acht doelen van de coöperatie is "bevorderen van de scholing en vorming van de leden" er één. Dit gebeurt o.a. door een deel van de winst te besteden aan opvoedkundige doeleinden. Op landelijk niveau komt dit tot uiting in de oprichting van de HAKA Jeugdbibliotheek. Bij alle HAKA-artikelen zitten waardepunten waarmee gespaard kan worden voor gratis boeken. De serie wordt een groot succes.

HAKA zorgt ook voor meer praktische ondersteuning van de leden. Bijvoorbeeld met breiboeken waarin patronen voor allerlei praktische artikelen als truien en ondergoed staan.

De crisisjaren dertig van de vorige eeuw en de Tweede Wereldoorlog zijn moeilijke tijden voor de coöperatie en haar leden. Verschillende daarvan raken werkloos. De HAKA en de plaatselijke coöperaties komen hen in de jaren dertig te hulp met gratis of in prijs sterk gereduceerde Crisispakketten. Veel coöperaties komen in de Tweede Wereldoorlog in ernstige problemen doordat men vaak meer goederen uit geeft op de bonnen dan men weer kan inkopen. Ook aan deze periodes wordt in het museum aandacht besteed.

Het museum heeft verder verschillende blikvangers die vaak min of meer toevallig gereed zijn van de vernietiging. Een van de grootste voorwerpen is een groot metalen wandbord (155 cm!) afkomstig uit het kantoor van coöperatie "De Volharding" in Den Haag. Het wandbord wordt in 1929 door de leden geschonken ter gelegenheid van de opening van het nieuwe hoofdkan-

toor aan de Grote Markt. Centraal op het wandbord staan twee stoere koppen (man en vrouw?). Het randschrift is van Henriëtte Roland Holst en symboliseert de kracht van de coöperatieve beweging: "O man, O vrouw, zeg niet meer IK, zeg WIJ. IK snoert den keten vast, WIJ maakt vrij". Het museum bestaat dit jaar 25 jaar. Aanleiding voor de oprichting van het museum in 1977 is het 75-jarig bestaan van de Coöperatie "De Nieuwe Waterweg".

Problemen en herstel

De coöperatieve beweging raakt in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw ernstig in de problemen. De detailhandelsbedrijven ondervinden hevige concurrentie van de grote concerns met hun zelfbedieningszaken en supermarkten. De plaatselijke coöperaties kunnen daarmee onvoldoende concurreren. Door de schaalvergroting in de productie op wereldschaal worden de eigen productiebedrijven in bepaalde gevallen een blok aan het been. Ook de werkwijze waarbij de leden aan het eind van het jaar een aandeel in de winst krijgen blijkt bij te dragen aan de ondergang. Het dividend wordt door veel leden gezien als een verworven recht wat ook uitgekeerd moet worden als er geen winst wordt gemaakt. Dertig jaar geleden komt het ontakelingsproces in een stroomversnelling. Productiebedrijven moeten verkocht worden, plaatselijke en regionale coöperaties moeten noodgedwongen verder fuseren, winkels worden verkocht aan de concurrent. Vanuit de Zaanstreek en Gelderland ontstaat echter een nieuw elan. Aangevuld met enkele winkels in Noord-Brabant, Utrecht en Overijssel zijn er uiteindelijk 57 Coöp. supermarkten onderdeel van Coöp Nederland UA. Het hoogste orgaan in de coöperatie is nog steeds de ledenraad.

Ook deze naam behoort inmiddels tot het verleden. Deze keer niet als gevolg van de zoveelste sanering, maar als gevolg van een fusie met een coöperatieve groothandel in levensmiddelen. De nieuwe onderneming Coöp Codis heeft zodoende weer de beschikking over een eigen groothandelskanaal.

Winkelcommissie

Aan de buitenkant onderscheidt de Coöp.

dagje uit ?

De Co-op organiseerde ook dagtochten
Foto Christ Essens

zich niet van een "normale" supermarktketen. Hooguit valt het op dat er in verhouding met verschillende andere supermarkten naar verhouding meer verse producten worden verkocht. Dit jaar is Coöp. in een onderzoek van GfK in opdracht van Elseviers Foodmarket uitgeroepen tot verskampioen onder de supermarkten. De verschillen beginnen bij de aanbiedingen. Coöp. heeft geen kortingskaart maar een "clubkaart". Trouwe consumenten kunnen daarmee lid worden van de coöperatie. Bij iedere vestiging kunnen leden lid worden van een winkelcommissie die de supermarktmanager bijstaat met raad en daad. Dicht bij de coöperatieve gedachte staat ook de ondersteuning van goede doelen. De winkelcommissie komt met voorstellen en de leden bepalen welke goede doelen worden gesponsord.

Wilt u nog eens de geur en de sfeer opsnuiven van de oude Coöp, kom dan naar Schiedam. Blikvanger van het Nationale Coöperatiemuseum aan de Lange Haven is een winkeltje waar snoep en grutterswaren nog steeds los verkrijgbaar zijn. Het museum is van woensdag t/m vrijdag geopend van 13.30 tot 17.00 en op zaterdag van 11.00 tot 17.00 uur. ◀

Christ Essens

Enka op internet: zoeken, zoeken, zoeken

'Enka Ede sluit deuren definitief' kopten dagbladen medio mei dit jaar. Moedermaatschappij Acordis zet de 550 medewerkers van de viscoseproducent op straat, waarop vakbonden in een pavlovreactie eensgezind 'onaanvaardbaar' roepen. Diezelfde uitspraak deden ze dertig jaar geleden ook, toen de Enkavestiging in Breda gesloten dreigde te worden. Die dreiging leidde tot de eerste bedrijfsbezetting in Nederland. Tijd voor een terugblik – op internet.

Eerst nog even kort de geschiedenis van die historische gebeurtenis. Op 18 september 1972 bezetten 800 werknemers van de 1700 personeelsleden grote vestiging van Enka-Glanzstoff in Breda 'hun' bedrijf omdat moedermaatschappij Akzo aankondigde bedrijven in Breda, Emmer-Compascuum en het Duitse Wuppertal te sluiten. Dat zou noodzakelijk zijn omdat in de kunstvezelindustrie overcapaciteit bestond. Het gevolg was grote maatschappelijke onrust, die een jaar later in het toonaangevende Winkler Prins Encyclopedisch Jaarboek als volgt werd samengevat: 'Deze bezetting heeft vragen van principiële aard opgeroepen, zowel met betrekking tot deze strijdmethode als met betrekking tot de plaats van de onderneming in de westerse maatschappij en de positie van de werknemers daarin ten opzichte van de kapitaalverschaffers.' Die methode en de discussie daarover zou in latere jaren veel scribenten stof tot schrijven verschaffen, maar dat valt buiten het bestek van deze verhandeling. Terug naar 1972, toen regering, vakbonden en Akzo-leiding rond de tafel gingen zitten, waarna op 21 september van dat jaar de Enka-directie liet weten alle sluitingsplannen in te trekken. De bezetting werd twee dagen later feestelijk beëindigd. Begin 1973 liet Enka weten in 1972 geen verlies te hebben geleden. Uiteindelijk sloot de vestiging Breda tien jaar later alsnog, na overigens weer bezet te zijn geweest. Juist omdat het hier de eerste bedrijfsbezetting in Nederland betrof, is deze uitgebreid gedocumenteerd. Nog in 1972 verscheen zelfs een 'Handboek voor bezetters' en ook in latere jaren werd dit hoogtepunt in de naoorlogse Nederlandse vakbondsgeschiedenis uitgebreid beschreven. Aanvankelijk leek de sluiting van de fabriek in Ede in 2002 dan ook een mooie aanleiding om met een van de toenmalige Bredase bezetters terug te blikken in dit blad, maar wat zou zo'n verhaal nog toevoegen aan de al uitgebreide literatuur?

Aardiger leek het om eens te gaan kijken hoe toegankelijk die informatie is. Het internet lijkt daarvoor een voor de hand liggend informatiekanaal: een inmiddels veelbeproefd 'oud' actiemiddel bekijken aan de hand van een 'nieuw' medium.

Op zoek naar Enka

De eerste poging op internet levert niet het gewenste resultaat. Wat lijkt immers meer voor de hand te liggen dan te zoeken op de bedrijfsnaam? De speurder die www.enka.nl intikt komt op de site van een reisbureau: 'Enkareizen, gegarandeerd de goedkoopste'. Daar waren we niet naar op zoek.

De volgende stap is de hulp inroepen van een zoekmachine. Deskundigen – waartoe schrijver dezes zich uitdrukkelijk niet rekent – menen dat Google de beste is. Wie naar www.google.com gaat en daar op de Nederlandse pagina's naar het trefwoord Enka laat zoeken wordt inderdaad niet teleurgesteld met maar liefst 362 'hits'.

Ook dan zijn we er nog niet. De nummers een en twee verwijzen weer naar het reisbureau dat we al eerder tegenkwamen, maar bij nummer drie is het al raak. 'Jacques Coenraad Hartogs, oprichter van de Enka (thans Akzo-Nobel)'. Deze site bevat een boeiende biografische schets van Hartogs (1879-1932), afkomstig uit het boek 'Nieuwe tijden. Nieuwe schakels' van Max Dendermonde, dat verscheen ter gelegenheid van de 50e verjaardag van Enka. Wanneer die verjaardag was, vermeldt deze site niet, maar om niet onnodig zijpaden te bewandelen, laten we deze vraag links liggen.

Over de bezetting uit 1972 vernemen we niets, maar onderaan de pagina kan de bezoeker klikken op 'back to history'. Daarop staan verwijzingen naar de biografieën van een aantal mij onbekende mensen, maar deze pagina verwijst weer door naar 'back to homepage'. Die blijkt eigendom te zijn van Rob & Nechamah

Mayer, waarop informatie is te vinden over de 'Jewish Ring'. Kortom, een doodlopende weg.

Beter zoeken

Tot hier zijn we interessante informatie tegengekomen, maar om nog zo'n 350 nummers verder te gaan op deze weg ►

wordt wel erg tijdrovend. Daarom gaan we terug naar Google om de zoekvraag te verfijnen. Naast 'Enka', tik ik de trefwoorden 'bezetting', 'Breda' en '1972' in. Dat levert 13 verwijzingen op, waarvan Google er om onduidelijke redenen maar acht toont. Nummer een is gelijk raak. Onder de kopregel 'De rossige reus: Koos Dreef, vakbondsvetegenwoordiger' zit een pagina van de educatieve omroep RVU. Dreef was in 1972 een van de actieleiders. De pagina is klein, maar bevat toch interessante informatie over een door de RVU gemaakte documentaire, waarvan hier enige citaten: 'Aan het woord komen behalve Koos Dreef ook o.a. G. Baron Kraijenhoff, oud-voorzitter van de Raad

Voorafgaand aan de bedrijfsbezetting in september 1972 hielden werknemers van de fabriek op 6 mei een demonstratie in Breda.

Deze Nieuwsbrief bevat als eerste een artikel waarin internet nadrukkelijk als bron wordt vermeld. Dit niet eens meer zo nieuwe medium speelt tot op heden ten onrechte een marginale rol in dit blad. Ten onrechte, zo blijkt bijvoorbeeld uit bijgaand artikel over de Enkabezetting in 1972. Internet levert weliswaar niet snel de direct gewenste resultaten op, maar het blijkt wel een rijke vindplaats voor liefhebbers (van vakbondsgeschiedenis bijvoorbeeld).

De VHV is, zoals blijkt uit het colofon sinds enige nummers, te vinden op de site – beter 'het adres' www.vakbondshistorie.nl. Enerzijds is dit een nuttige pagina om alles over de vereniging te weten te komen, anderzijds blijkt dat een vereniging van goedwillende amateurs moeite heeft de digitale snelweg bij te benen. Zo stond medio mei 2002 nog steeds de ledenvergadering van 13 april geannonceerd als volgende activiteit. Tot zover genoeg bevuiling van het eigen nest, want het hierboven genoemde adres bevat een aantal interessante links (verwijzingen). Dat zijn de sites van FNV, CNV, MHP, IISG, Vakbondsmuseum De Burcht en www.vakbond.pagina.nl.

Zoals uit bijgaand verhaal over de Enkabezetting in Breda al bleek, is het internet een rijke bron van informatie, maar wel een die veel zoektijd kost alvorens dat te vinden waarnaar je op zoek bent. Leden van de vereniging die dit blad uitgeeft – en lezers – zijn dan ook van harte uitgenodigd om interessante sites te melden aan de redactie. Zolang dat nog niet kan op de pagina van de VHV, zijn uw suggesties welkom op het adres van de eindredacteur van dit blad: ej.weterings@planet.nl.

Eric Jan Weterings

van Bestuur van Akzo en Frans Drabbe, voormalig vakbondsbestuurder. Terugkijkend op de bezetting van Enka Breda zegt Kraijenhoff dat hij de macht van de vakbonden volledig onderschatte. En Drabbe geeft toe dat hij, ondanks de overwinning van de bonden, destijds al beseftte dat op termijn toch arbeidsplaatsen zouden verdwijnen. In de documentaire zijn ook beelden te zien die werknemer Pierre Mentzel van de bezetting maakte. Het is de enige film van deze historische gebeurtenis en Mentzel schoot, achteraf bekeken, veel te weinig, maar "zo'n film kostte f 15,- en dat was een heel kapitaal voor ons". Wie meer wil weten moet de documentaire bekijken. Die werd, zo meldt de site, uitgezonden op 1 augustus 2001. De RVU zal de band daarvan ongetwijfeld hebben bewaard en die na enig zoeken wel weten te vinden. Helaas is dit de enige internetpagina die onder deze zoekwoorden informatie geeft over het onderwerp waar we naar zoeken. In volgende nummers volgen sites waarin de trefwoorden voorkomen, maar die slechts zijdelings informatie geven over Enka Breda 1972. Die internetpagina's zijn van onder meer het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), de online-editie van 'Volksdagblad De Waarheid' en Antiquariaat Matthijs de Jongh uit Zutphen. Die boekhandel is gespecialiseerd in 'Oude, zeldzame en wetenschappelijke boeken'. In de categorie 'Socialisme, arbeidersbeweging' biedt de antiquaar 591 titels te koop aan, waarin een van de in Google ingevoerde trefwoorden voorkomt.

Onder die bijna 600 titels zijn er veel die de bibliofiel doen watertanden, maar over Enka, laat staan over de bezetting in 1972, valt niets te vinden. Wel blijkt het door deze lijst door te werken mogelijk om een vergeten scribent aan de vergetelheid te ontrukken. Enka blijkt het pseudoniem van A. van der Vlis, van wie in ca. 1910 in Doetinchem bij de Bond van Christen-Socialisten het werkje 'Klassenstrijd' verscheen. Ongeveer tien jaar later verscheen van zijn of haar hand in Rotterdam de titel 'De vrouw, de godsdienst en het socialisme. Eene psychologische beschouwing'. Daarmee zijn we wel heel ver afgedwaald van een bedrijfsbezetting in Breda in 1972. Internet blijkt een boeiend medium, maar voor de speurder naar gespecialiseerde kennis wel erg tijdrovend, terwijl het resultaat in dit geval marginaal is. Hoewel? Onder het trefwoord 'Enka' resteren nog zo'n 350 niet bekeken nummers. Ik wens u veel succes. ◀

Eric Jan Weterings

Bronnen: 'Enka Ede sluit deuren definitief.' ANP 14-05-02 (via www.anp.nl, bereikbaar, maar ook op de internetsites van een groot aantal dagbladen).

'Het jaar in woord en beeld. Winkler Prins Jaarboek 1973' Amsterdam/ Brussel 1973, p. 110-111.

Internet. www.google.com (zoeken in Nederlandse pagina's- trefwoorden 'enka' en 'bezetting', 'Breda' en '1972') 16-05-02.*

Tesamen solidair in alle hoeken

Tesamen solidair in alle hoeken. Dit boek over Haagse vakbondsactiviteiten en -activisten sinds de 18e eeuw heeft een opvallend roze-paarse omslag. Misschien had het rood moeten zijn gelet op het onderwerp en omdat het op 1 mei dit jaar is gepresenteerd. In de verte ving je wel eens op dat de auteurs in heftige ideologische discussies met elkaar waren verwickeld, wat tot vertraging leidde van de uitgave. Maar het is uiteindelijk toch een mooi product geworden. Het idee voor het boek kwam van Stan Poppe, voorheen voorzitter van de Vakbondshistorische Vereniging. Ik weet dat Stan, die zelf in Den Haag woonde, er erg bij betrokken was. Attent dat de schrijversgroep het boek aan hem heeft opgedragen. In deze bundel staan veertien bijdragen opgenomen over vakbondsmensen en vakbondsgeschiedenis uit Den Haag. In de inleidende beschouwing maakt Bob Reinalda er gewag van dat er al wel het een en ander was gepubliceerd over de residentie, maar toch bij lange niet zoveel als over de arbeidersbeweging in bijvoorbeeld Amsterdam.

Overheid

Den Haag is de regeringszetel en een ambtenarenstad. De ABVA en zijn voorloper de Centrale Nederlandse Ambtenaarsbond hadden daar bijvoorbeeld tientallen jaren lang hun hoofdkantoor. Je pakt het boek ter hand met de verwachting veel te vinden over de staat(sactiviteiten) en wat dat vervolgens voor weerslag had op het georganiseerde overheids personeel en het karakter van de lokale vakbeweging, maar dat is niet het geval. Dat is wel jammer, want de rol, de omvang en de aard van de activiteiten van het staatsapparaat, noem het de politiek, het parlement en het rijk hebben structuur, samenhang en karakter aan de stad gegeven en een uitstraling naar de taken van de gemeente. Daarom is het wel goed dat Hans Pars in een case-studie de Haagse Reinigingsdienst en de vakbonden voor het voetlicht haalt. In het jaar 1900 werkten er in totaal 2205 mensen bij de gemeente, van wie 338 als werkmans bij de Reinigingsdienst. We maken nog kennis met Willem Drees die in oktober 1913 als nieuwbakken raadslid probeerde een einde te maken aan het onderscheid tussen beambten en ambtenaren. Medio mei 2002 is in Den Haag als eerste gemeente in Nederland een Centrale

Ondernemingsraad (COR) ingesteld. Deze vorm van medezeggenschap van werknemers gaat terug tot de instelling van het georganiseerd overleg eind 1917. Bij de Reiniging kwam de Werklieden-dienstcommissie voor het eerst bijeen in juli 1918.

De keuze van redactie en auteurs relateert tegelijk de mening of weerlegt het vooroordeel over de dominantie van de overheid in Den Haag. Rond 1850 was Den Haag een industriestad, waar bijna 50% van de beroepsbevolking in de nijverheid werkte. Door deze publicatie krijg je oog voor de diversiteit van de arbeidersbeweging; van de 18de eeuwse gilden tot Wil Jezuit, een vrouw werkzaam in de gezondheidszorg; van de Eerste Internationale die in 1872 in Den Haag bijeenkwam tot de rol van de Turkse gastarbeider Süleyman Özgören bij de organisatie van buitenlandse werknemers bij Calvé en de staking voor de automatische prijscompensatie in 1977; van de vereniging van drukkersknechten "Door Eendragt 'tZaam Verbonden" tot de geschiedenis van coöperatie en ziekenfonds "De Volharding".

Levensschetsen

Heel boeiend zijn de hoofdstukken waarin we door auteurs worden meegenomen in het leven van karakteristieke figuren. Roel Wuite die verhaalt over de metselaarsknecht Andries Mooses (1761-1840), hoofdman van de knechtsbusfiguren; Marten Buschman die het leven optekent van de reizende bakkersgezel Johan te Boekhorst (1862-1944); Marja den Heijer over zeeman Jaap Koning, van vakbondsmans aangesloten bij de Transportarbeidersbond van het NVV tot voorzitter van het in 1948 van de Eenheidsvakcentrale afgesplitste Onafhankelijk Verbond van Bedrijfsorganisaties (OVB), en politiek van SDAP-er tot communist en PSP-er.

Ingrid Houtman en Richard Kleinegris gaan in op het leven van Gerard van de Ridder, de vakbondsmans die je overal tegenkwam en die in 1996 van de gemeente Den Haag de stadspenning kreeg vanwege zijn "enorme inzet en vele verdiensten voor de Haagse samenleving".

Willem Dolleman

Je wordt geraakt door het door Rob Lubbersen opgetekende leven van Willem

Dolleman (1894-1942), vele jaren als bakker werkzaam en met een ongelooflijke felheid actief aan de linkerkant van het (vakbonds)politieke spectrum. Hij schreef voor talloze bladen: De Jonge Socialist, De Tribune, Solidariteit, De Baanbreker, De Nieuwe Fakkel, De Arbeid, De Vrouwenkrant, De Revolutionaire Socialist, De Anti-Fascist. In De Baanbreker roerde hij in de periode 1929-1935 veel onderwerpen over Den Haag aan: over de poging van de rooms-katholieke fractie om alle gehuwde vrouwen in gemeentedienst te ontslaan, over een staking van krantenbezorgers, over de kosten van ziekenverpleging, over het openbaar vervoer.

Ontroerd lees je over het door zijn zoon Andries beschreven moment van de arrestatie van zijn vader door de Duitsers, de afscheidsbrief van Willem vanuit zijn cel aan zijn vrouw en kinderen en de weergave door een getuige van het hand in hand zingen van de Internationale door Sneevliet, Dolleman en de vijf andere kameraden van de Centrale Leiding van het Marx-Lenin-Luxemburg, het MLL-front, vlak voordat ze werden geëxecuteerd. Over Henk Sneevliet heeft Max Perthus een prachtige biografie geschreven. Zou het geen goed idee zijn om eens in een apart boek aandacht te besteden aan deze zeven moedige verzetsstrijders?

Met *Tesamen solidair in alle hoeken* krijgen gewone (vakbonds)mensen de aandacht vanwege hun buitengewone inzet en verdiensten. Je merkt dat de illustraties met zorgvuldigheid zijn geselecteerd en goed bij de tekst passen. *Tesamen solidair in alle hoeken* is een voorbeeld van lokaal vakbondshistorisch speurwerk wat navolging verdient voor andere plaatsen in ons land.

Harry Peer

Tesamen solidair in alle hoeken. Haagse vakbondsactiviteiten en -activisten sinds de 18e eeuw (red. R. Kleinegris en R. Wuite). 263 bladzijden. ISBN 90-77032-08-8. Uitgeverij "De Nieuwe Haagsche". Met bijdragen van Bob Reinalda, Jan Schuller, Roel Wuite, Marcel Nonhebel, Marten Buschman, Hans Pars, Rob Lubbersen, Herman van der Hoeven, Marja den Heijer, Ingrid Houtman, Ali Özgören, Richard Kleinegris en Henk Kool.

Een rijke geschiedenis van kleine bonden

Het boek Kunstbroeders of Meubelslaven over de geschiedenis van de vakbeweging in de meubel- en houtsector is elders in dit blad al ter sprake gekomen. Op verzoek van de redactie van de Nieuwsbrief las iemand die een deel van die geschiedenis zelf meemaakte het werk van auteur Harry Peer. Hierna volgt een beschouwing van W.J. van Cuyck, oud-vicevoorzitter van de Katholieke Houtbewerkerbond Sint Antonius van Padua.

De door Harry Peer beschreven geschiedenis is die van de Algemene Bedrijfsbond voor de meubilerings- en houtbedrijven vanaf 1864 tot 1971 en de Katholieke bond van houtbewerker en meubelmaker Sint Antonius van Padua vanaf 1910 tot 1972. In 1971 is de Algemene Bond gefuseerd met de Bouwbond NVV en in 1972 de Katholieke Bond met de Bouwbond NVV. In 1982 zijn beide bonden samengegaan in de Bouw- en Houtbond FNV. Hoewel de bonden behoorden tot de kleinere binnen de vakcentrales NVV en NKV wat betreft het ledental, hadden ze toch een omvangrijk en gedifferentieerd werkterrein. In de periode voor de Tweede Wereldoorlog stond de strijd voor het naakte bestaan van de vakgenoten en hun gezinnen centraal, maar na de oorlog veranderde dat geleidelijk in een overlegmodel tussen werkgevers en werknemers. In de werkingssfeer van beide bonden hadden zij overigens te maken met meer-

dere werkgeversorganisaties, die allemaal hun eigen wensen en verlangens hadden. Direct na de Tweede Wereldoorlog is er sterk stelling genomen tegen de geleide loonpolitiek, uitgevoerd door het College van Rijksbemiddelaars, en tegen de toen bestaande gemeenteklasse indeling. Het College had zeer veel invloed op het arbeidsvoorwaardenbeleid. Nederland was verdeeld in vijf gemeenteklassen en vooral in het zuiden van het land waren praktisch alle gemeenten in een lage klasse ingedeeld. De voorzitter van Sint Antonius van Padua, Th. de Groot, trok zowel in woord als in geschrift fel van leer tegen deze grove onrechtvaardigheid. Het congres van deze bond in 1947 te Maastricht is de geschiedenis ingegaan als het congres van de gemeente classificatie.

Mandement

In 1954 verscheen het bisschoppelijk mandement 'De Katholiek in het openbare

leven van deze tijd', waarin het katholieken verboden werd lid te worden van de socialistische vakbeweging. Naar aanleiding van het mandement werd de Bedrijfsunie, waarin werd overlegd met de christelijke houtbewerkerbond, ontbonden. Dat was voor de bestuurders van Sint Antonius een moeilijke zaak, zij waren niet zo gelukkig met het verbod van de bisschoppen. Er bleven wel wat contacten bestaan. Later kwam het Landelijk Overlegorgaan tot stand en werd het gezamenlijk overleg hervat.

In het begin van de jaren zestig werd de band tussen de kerk en de katholieke vakbeweging losser. Onder invloed van het Tweede Vaticaans Concilie verschoof het accent van bevoogding door de geestelijkheid naar eigen verantwoordelijkheid van de gelovigen. Steeds meer katholieke werknemers erkenden weliswaar dat er een zeker verbond bestaat tussen geloof en sociaal-economisch handelen, maar of dit ook gestalte moet krijgen in een afzonderlijke organisatievorm was de grote vraag. Meer en meer bleek ook dat het voor kleinere organisaties uit financieel oogpunt onverantwoordelijk was om zelfstandig verder te gaan. Het takenpakket breidde zich steeds verder uit en aan de directe dienstverlening werden steeds hogere eisen gesteld. In de houtindustrie verdwenen bedrijfstakken, zoals de mandenkoepl, de klompen- en de emballage-industrie, hetgeen gevolgen had voor het ledenbestand.

Al deze facetten hebben beide bonden tot een fusie gebracht. Men voelde in beide bonden, ondanks alle verstandelijke argumenten, de pijn van het verdwijnen van je eigen bond, een stuk van je leven. ◀

W.J. van Cuyck

Op de herdenkingsbijeenkomst op 10 januari 1950 ter gelegenheid van het feit dat 25 jaar daarvoor het gecentraliseerde Rooms-Katholieke Werklieden Verbond (na de oorlog de Katholieke Arbeiders Beweging) was opgericht, spreekt Thomas de Groot, als langst voorzitter zijnde van een der vakbonden. Bij deze plechtige herdenking zijn ook kardinaal De Jong, minister-president Drees en de gezant van de paus aanwezig. Foto uit 'Kunstbroeders of meubelslaven'.

Literatuursignaleringen

Hilde Bras, *Zeeuwse meiden. Dienen in de levensloop van vrouwen, ca. 1850-1950 (Amsterdam 2002) ISBN 90 5260 036 8, 260 pagina's € 27,50*

Deze studie gaat over onze moeders, grootmoeders en overgrootmoeders. Ruim eenderde van hen heeft een deel van haar leven als dienstbode doorgebracht. De oorzaken, invulling en gevolgen van een fase als dienstbode in de levens van deze grote groep vrouwen, daarover gaat Zeeuwse meiden.

De meeste dienstboden kwamen uit arbeidersgezinnen. Voor hun ouders was een dochter die als dienstbode werkte een welkome aanvulling op het vaak beperkte gezinsinkomen. Dienen was een uitzonderlijk beroep. Opvallend was vooral de grote ruimtelijke mobiliteit van dienstboden. Het dienstbodeberoep was tot aan de Tweede Wereldoorlog een van de weinige beroepen waarin vrouwen uit de arbeidende klassen over lange afstand migreerden, meestal naar de grote steden in het westen. Intrigerend was dat deze trek naar de grote stad vrouwen de kans bood om ook in maatschappelijk opzicht een stapje vooruit te doen. Zeeuwse arbeidersdochters trouwden door hun werk als dienstbode veel vaker buiten hun geboorteprovincie en met echtgenoten in 'hogere' beroepen dan Zeeuwse vrouwen die voor hun huwelijk in hun geboortestreek als veldarbeidster werkten en daar ook trouwden, meestal met een landarbeider.

Om de betekenis van de uitoefening van het dienstbodeberoep in een toenmalig vrouwenleven te achterhalen, zijn de levenslopen gereconstrueerd van ruim 700 Zeeuwse vrouwen die tussen 1835 en 1927 geboren werden. Gegevens uit gemeentelijke bevolkingsregisters, akten van de burgerlijke stand, kadasterregisters en belastingkohieren vormen het belangrijkste bronnenmateriaal. Daarnaast bieden interviews, brieven en overheidsrapporten inzicht in de belangen van dienstboden en van hun ouders rond belangrijke keuzemomenten in de levenslopen van deze vrouwen.

D.J. Elzinga en D. Voerman, *Om de stembus. Verkiezingsaffiches 1918-1998 (Amsterdam 2002), ISBN 90 204 0258 7, € 20*

De gelijknamige tentoonstelling is tot en met 12 juli 2002 te zien de in de Tweede Kamer in Den Haag.

Guus Extra & Arie de Ruijter (red.), *De multiculturele samenleving als uitdaging (Amsterdam 2002) ISBN 90 5260 045 7, 224 pagina's, € 19*

Hoe men het ook wendt of keert, Nederland is een land waar mensen van geheel verschillende etnische en culturele achtergronden bij elkaar wonen, werken, naar school gaan. Dit stelt op tal van terreinen eisen aan de inrichting van de samenleving. In deze bundel kijken de auteurs, allen verbonden aan de KUB Tilburg, in hun bijdragen vanuit een drietal perspectieven naar Nederland als een multiculturele samenleving: integratie & tolerantie; meertaligheid & onderwijs; religie & zingeving; daarmee aangevend in welke richting oplossingen moeten worden gezocht. De inleiding van deze bundel is verzorgd door Ilhan Akel, directeur van het Nederlands Centrum Buitenlanders (NCB) in Utrecht. Deze publicatie vormt een bron van informatie voor een algemeen geïnteresseerd lezerspubliek en voor iedereen die in de beroepspraktijk met genoemde thema's te maken heeft.

Richard Kleinegris en Roel Wuite (red.) *Tesamen solidair in alle hoeken. Haagse vakbondsactiviteiten en -activisten sinds de 18e eeuw (Den Haag 2002), ISBN 90-77032-08-8, 263 pagina's.*

Een veelzijdige bundel over arbeiders en de vakbondsgeschiedenis van Den Haag vanaf de achttiende eeuw, die mede mogelijk werd gemaakt met financiële steun van de Vakbondshistorische Vereniging. De schrij-

versgroep heeft de bundel opgedragen aan Stan Poppe, jarenlang voorzitter van de VHV en initiatiefnemer van deze bundel. Voor een uitvoerige signalering zie elders in dit nummer.

Om recht en waardigheid. Herinneringen van een katholieke vakbondsman van H.J. Kuiper, bezorgd en ingeleid door zijn zoon Arie Kuiper (Nijmegen: Uitgever Valkhof Pers 2002). Deze uitgave verschijnt als deel 12 in de Memoreeks van het Katholiek Documentatie Centrum (KDC) te Nijmegen

Henk Kuiper (1897-1985) was een vakbondsman met geen andere opleiding dan de 'hoge school van het leven', zoals vakbondsmannen van zijn generatie zich graag mochten presenteren. Hij begon zijn loopbaan in de katholieke vakbeweging in 1919 als vrijgestelde van de Katholieke Land- en Tuinbouwbond Sint Deusdedit in Haarlem. In 1935 werd hij hoofdbestuurslid van het landelijk Rooms-Katholieke Werkliedenverbond, voorloper van de KAB, het latere NKV. Henk Kuiper was een markante persoonlijkheid die ook in de oorlog zijn rug recht wist te houden. In 1949 werd hij benoemd tot lid van de directie van de Rijksverzekeringsbank, de latere Sociale Verzekeringsbank. In 1962 ging hij met pensioen. Op verzoek van het KDC heeft Henk Kuiper zijn leven als vakbondsman op de band vastgelegd. Arie Kuiper heeft dit ego-document voor publicatie bewerkt.

Onvoltooid verleden tijd. Kwartaalblad voor de geschiedenis van de sociale bewegingen, nummer 14, maart 2002, € 5,67

Naast bijdragen van Nol Westendorp (Communisten en communisme), Margot Altena (Het oog van de meester. Arbeidsters in de fabriek van Krantz), Henny Buiting (De bolsjewisering van de CPN) en Marie Christine van der Sman (Herinneringen van een Bretonse boer) bevat dit nummer een interessante discussie over labour history, het onderzoeksprogramma van het IISG, met bijdragen van Arno Bornebroek, Bert Altena, Marten Buschman en Henk Wals.

Karel Veraghtert & Brigitte Widdershoven, *Twee eeuwen solidariteit. De Nederlandse, Belgische en Duitse ziekenfondsen tijdens de negentiende en twintigste eeuw (Amsterdam 2002) ISBN 90 5260 014 7, 358 pagina's € 31,30*

De ziekte- en ziektekostenverzekering vormt binnen de Europese Gemeenschap een belangrijk onderdeel van de hedendaagse sociale zekerheid. De verzekeringsinstellingen in de verschillende landen verzekeren miljoenen mensen, ontvangen en keren jaarlijks miljarden euro's uit en zorgen voor een aanzienlijke werkgelegenheid. De moderne ziekenfondsen vormen een essentiële schakel in dit gigantische en complexe geheel.

Deze moderne ziekenfondsen kennen vaak een lange en boeiende voorgeschiedenis en hebben niet zelden hun ontstaan te danken aan bescheiden plaatselijke initiatieven in de negentiende eeuw. De Europese eenwording, met zijn drang naar uniforme regelgeving, dreigt ook op het vlak van de ziekenfondsen te botsen met de historisch gegroeide nationale verschillen en eigenaardigheden. Andersom kan kennisname van de ontwikkelingen elders een bron van inspiratie vormen. Deze studie toetst de ontwikkeling van de Duitse en Belgische ziekenfondsen en ziekte(kosten)verzekering aan die in Nederland.

Jacques van Gerwen

Programma

Schoonheid na het Werk 2002

De Burcht op zondag

Onder de titel 'Schoonheid na het werk' organiseert de Burcht in 2002 een reeks literair-culturele bijeenkomsten op de 'zachte uren' van de zondag. Deze uitdrukking heeft zijn oorsprong in de rijke historie van de arbeidersontwikkeling. De strijders voor de achturige werkdag hadden duidelijke ideeën over een regelmatige indeling van de dag: naast acht 'sterke uren' van arbeid, waren er acht 'diepe uren' van de rust en tenslotte acht 'zachte uren' voor ontspanning en ontwikkeling. De Burcht biedt een interessante invulling van die 'zachte uren'.

De Burcht

Henri Polaklaan 9
1018 CP Amsterdam
tel: 020-6241166
fax: 020-6237331
E-mail: vakmus@xs4all.nl

Excursie

29 september

Kunst in de Plantage

Kunsthistoricus Jaap Nijstadt spreekt over het artistieke leven in de plantagebuurt door de tijden heen. De plantage is in de 17e eeuw ontstaan als deel van de vierde stadsuitleg van 1663. Door de economische neergang aan het eind van de 17e eeuw bleef het gebied grotendeels onbebouwd en veranderde in een tuingebied: een 'groene long' waar het voor de stedeling goed toeven was. Na 1860 kwam in de plantage een grote bouwstroom op gang die het gebied zijn parkachtige karakter ontnam (op dierentuin Artis na): onder andere veel joden uit het diamantvak vestigden zich in de Plantage. Veel kunstenaars zijn in de loop der tijden actief geweest in de Plantage; o.a. beeldhouwers als H.J. Teixeira de Mattos, Hildo Krop, Jaap Kaas en Carel Kneulman, schrijvers als de recentelijk overleden Adriaan Morriën en Gerard Reve en schilders als Corneille en Karel Appel. De lezing wordt gevolgd door een lunch en een rondwandeling in de Plantagebuurt (aan de hand van een plattegrond en een

verklarende tekst); tevens kunt u een bezoek te brengen aan de ateliers van kunstenaars in de Plantage-Weesperbuurt als deelnemer aan het Open Ateliers Weekend in deze buurt.

Prijs € 15

Films

Alle films beginnen zondagmiddag om 14.00 uur: de entree is gratis voor museumbezoekers.

15 september

Transit Levantkade

Documentaire uit 1990 van Rosemarie Blank over de geschiedenis van de Amsterdamse Levantkade in het Oostelijk Havengebied: van doorgangspost voor arme emigranten op weg naar Amerika tot een vrijplaats voor krakers, drop-outs en andere stadsnomaden.

Stadswandelingen

De stadswandelingen worden georganiseerd in samenwerking met de Stichting Aardige Huizen. Prijs stadswandeling € 7: gaarne reserveren. De wandelingen beginnen steeds om 14.00 uur. Op aanvraag is ook een stadswandeling op een andere datum mogelijk: inlichtingen bij de Burcht (020-6241166).

30 juni

Berlage : van Transvaal tot Plan Zuid

Wandeling van de Transvaalbuurt via de Berlagebrug tot Plan Zuid, m.n. de Rivierenbuurt en de Nieuwe Pijp. Met aandacht voor het stedenbouwkundige concept en de bijzondere architectuur. (NB Strippenkaart meenemen)

7 juli

Tachtigers en Titaantjes

Stadswandeling door o.a. het Oosterpark en de Dapperbuurt, met speciale aandacht voor literaire sporen in Amsterdam Oost: o.a. het Witsenhuis, de stamkroeg van de Tachtigers, maar ook beelden en teksten

van o.a. Nescio en J.C. Bloem die herinneren aan het literaire leven van weleer.

4 augustus

Van Synagoge tot tempel

Stadswandeling langs godshuizen van verschillende religies: van Portugese en Hoogduitse Synagogen, Mozes en Aäronkerk, Zuiderkerk, Armeense kerk en Bethaniënklooster tot de Boeddhistische tempel op de Zeedijk. (NB bezoek Portugese Synagoge € 2,50 extra)

25 augustus

VOC-wandeling

Wandeling langs de werven, pakhuizen en kantoren van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) op Rapenburg, en Oostenburg. Met aandacht voor de replica van een Oost-Indiëvaarder, admiraliteitsgebouwen en lijnbanen

NB Deze wandeling wordt ook gelopen op 30 juni, 14 juli en 11 augustus: * aanvang is alléén bij deze wandelingen 13.30 uur.

1 september

Rondom het Oosterdok

Stadswandeling met aandacht voor scheepvaartinstellingen zoals de Hogeschool der Zeevaart, het Scheepvaarthuis, Scheepvaartmuseum, pakhuizen van VOC en WIC, scheepswinkels en de woning van Admiraal de Ruyter: van de oude geschiedenis van de haven tot de meest recente ontwikkelingen. ◀

VHV-voorzitter Jaap van der Linden spreekt de leden toe.

Foto E.J. Weterings

Uit de vereniging

Onze algemene ledenvergadering op zaterdag 13 april 2002 werd door 74 leden en genodigden bezocht. In de Bondsraadzaal moesten stoelen worden bijgezet.

Die grote belangstelling hadden we vooral te danken aan de inleider, Harry Peer. Elders in dit blad vindt u hierover meer.

Het huishoudelijk deel werd met volledige medewerking van de aanwezige leden vlot afgewerkt.

Het verslag van de vorige ALV, gehouden op 25 april 2000, werd zonder op- of aanmerkingen vastgesteld.

Het beleid van het bestuur werd besproken aan de hand van de jaarverslagen en jaarrekeningen over 2000 en 2001. Na een korte toelichting kreeg dit beleid, dat eerder door de ledenraad was getoetst, de unanieme goedkeuring van de leden. De contributie is ongewijzigd vastgesteld voor de jaren 2002, 2003 en 2004. Twee leden werden in de ledenraad benoemd en circa eenderde deel van de zittende leden werd voor een periode van vier jaren herbenoemd.

De voorzitter kon door voortvarende afwik-

keling van bovengenoemde zaken sneller dan in de agenda was voorzien, het woord geven aan Harry Peer.

Zomerbijeenkomst 2002

Het VHV-bestuur organiseert ook dit jaar een zomer- bijeenkomst in De Burcht/het Vakbondsmuseum te Amsterdam. We verwachten evenals voorgaande jaren weer een grote belangstelling. Weer is het onderwerp van bespreking een historisch boek.

Dik Nas is bereid gevonden een inleiding te houden. Hij zal niet alleen aandacht schenken aan de inhoud van zijn boek over H. Gerhard, maar ook een relatie leggen met de eigentijdse (vakbonds)historie.

Belangstellende leden kunnen zich opgeven bij het Secretariaat VHV, Antwoordnummer 10737, 1000 RA AMSTERDAM.

Geert Wagenaer
secretaris VHV

Colofon

De Nieuwsbrief is een uitgave van de Stichting FNV-pers te Amsterdam in opdracht van de VHV en verschijnt vier keer per jaar.

15e jaargang, nr. 2, juni 2002

Redactie: Jacques van Gerwen
Harry Peer
Jeroen Sprenger
Eric-Jan Weterings
(eindredactie,
tel. 020-6648296)
Wim de Vrind
(redactiesecretaris,
tel. 020-6404107)

Redactieadres: Henri Polaklaan 9,
1018 CP Amsterdam
tel. 020-6241166

Internet www.vakbondshistorie.nl

Vormgeving: ACI Ontwerpstudio
Amsterdam

Druk: ACI Amsterdam

ISSN 1384-7457